

ПЛОТКІНА М. Г.

Київський національний лінгвістичний університет

МІСЦЕ КОНСТАТИВІВ У ПРАГМАТИЧНОМУ ПРОСТОРИ РОМАНУ

(на матеріалі складних речень романів Дж. Остін)

Стаття присвячена визначенню ролі та місця констативів, які виражені складними реченнями, в романі Дж. Остін “Persuasion”. У ході розвідки авторка виділяє характерні риси цього прагматичного типу речення, подає класифікацію зазначених синтаксичних конструкцій, ілюструючи кожне висунуте положення прикладами з роману.

Ключові слова: констатив, комунікативна інтенція, пресупозиція, ситуація.

Представленная статья посвящена определению роли и места констативов, выраженных сложными предложениями, в романе Дж. Остин “Persuasion”. В ходе исследования автор выделяет характерные черты данного прагматического типа предложения, представляет классификацию упомянутых синтаксических конструкций, иллюстрируя каждое выдвинутое положение примером из романа.

Ключевые слова: констатив, коммуникативная интенция, пресуппозиция, ситуация.

The given article is devoted to determination of the role and place of constatives expressed by the composite sentences in Jane Austen’s novel “Persuasion”. In the course of investigation the author distinguishes characteristic features of this communicative type of sentence, represents the classification of the syntactic constructions mentioned illustrating each thesis with the examples from the text.

Key words: constative, communicative intention, presupposition, setting.

Комунікативна інтенція автора зумовлює певну форму подання власної думки, яка безпосередньо має відповідати характеристикам літературного жанру, в межах котрого написаний той чи інший твір (відношення “форма – зміст” у літературознавстві). Згадана відповідність знаходить своє відображення і на мовному рівні. Яскравим прикладом цього явища слугують синтаксичні структури (а саме складні реченнєві конструкції, коло яких охоплює складносурядні, складнопідрядні речення, складні речення зі змішаним зв’язком) прозових творів Дж. Остін. Корпус проаналізованого матеріалу налічує близько 11 000 складних речень, на долю яких припадає 91.6 % речень розповідного характеру, тобто констативів.

Прагматичний зміст речення, функціонування речення в мовленні є предметом пильної уваги вчених-лінгвістів кінця ХХ – початка ХХІ ст. Одним з актуальних аспектів дослідження прагматики речення, інтерес до якого залишається незмінним протягом довгого

часу, виявляється класифікація мовленнєвих актів. О. О. Селіванова зазначає, що класифікація мовленнєвих актів залишається однією з головних проблем комунікативної лінгвістики в цілому: суттєвому уточненню, на її думку, підлягають класифікації фундаторів теорії мовленнєвих актів, створюються нові на підставі параметрів перформативності, психологічного стану мовця, постактової інтенції, статусів мовця і його партнера, імпліцитності і т. ін. (Д. Вундерліх, Дж. Ліч, Т. Баллмер, В. Брунненштуль, Д. Вандервекен, Дж. Версурен, М. Бірвиш, В. В. Богданов, Г. Г. Почепцов, Ю. Д. Апресян, М. Гловинська й ін.) [1:565]. Процес вдосконалення стосується не тільки загальних класифікацій мовленнєвих актів, а й окремих прагматичних типів речень, як у випадку з констативами. У цьому зв'язку варто відмітити роботи Н. А. Одарчук, В. М. Березенко, Ю. Д. Апресяна, Е. А. Тарасової, І. В. Труфанової та ін.

Об'єктом дослідження послуговували складні речення романів Дж. Остін.

Предмет аналізу: прагматичні особливості констативів романів Дж. Остін.

Мета студії: визначити характерні риси складних речень-тверджень романів Дж. Остін на рівні прагматики. Для досягнення окресленої мети слід згрупувати констативи романів Дж. Остін за певними ознаками; дати характеристику кожної підгрупи констативів, враховуючи при цьому структурну маніфестацію речень такого типу.

Матеріалом наукового аналізу є складні речення романів Дж. Остін “Northanger Abbey” (1799), “Pride and Prejudice” (1809), “Sense and Sensibility” (1811), “Mansfield Park” (1813), “Emma” (1815), “Persuasion” (1816).

Наші попередні розвідки було присвячено виокремленню парадигми складного речення в романах Дж. Остін та визначенню структурних особливостей її складових [2; 3], тому наступним кроком у дослідженні є вивчення закономірностей функціонування таких речень на комунікативному рівні.

У цій статті ми послуговуємося таксономією Г. Г. Почепцова, який виокремлював шість прагматичних типів речень, та розглядав констативи, як речення, що мають комунікативно-інтенціальний зміст у формі твердження [4:272]. (Пор.: 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 18).

Досліджені синтаксичні конструкції носять описовий характер, хоча це твердження є дещо протилежним думці Д. Барроуза про те, що

“найпомітнішою рисою викладення матеріалу Дж. Остін є те, що в ньому так мало опису. Він охоплює лише три п’ятих слів, що використані у шістьох її романах” (Переклад наш – П. М.) [11:178]. Але вчений розглядав лексичний шар творів авторки, а площина, в якій здійснюється дане дослідження, – синтаксис прозаїчних творів письменниці. Отже, розподіл констативів на позначення: 1) опису стану будь-кого; 2) опису ситуації; 3) опису будь-кого / будь-чого; 4) опису дії / послідовності дій, які являють собою складні речення, у такий спосіб є логічним та має під собою фактичне підґрунтя. Зазначимо також, що певна частина речень (близько 18 %) є поєднанням декількох ознак у межах однієї синтаксичної конструкції. Але ми розглянемо тільки чотири основні підгрупи складних речень, котрі виражають твердження. Детальна інформація про питому вагу кожної підгрупи констативів у романах Дж. Остін зафіксована в Табл. 1.

Таблиця 1

Питома вага констативів у романах Дж. Остін (інверсовані/ неінверсовані) (%)

	Стан	Ситуація	Опис	Дія/послідовність дій	Комбінація ознак	Всього
Складносурядні речення	1.14	2.5	2.03	0.85	1.13	7.6
	0.61	3.15	2.04	0.34	1.23	7.4
Складнопідрядні речення	2.2	4.8	6.7	1.95	2.27	17.9
	0.87	6.6	7.4	1.3	2.74	19
Складні речення зі змішаним зв’язком	3.83	9.78	8.3	1.88	4.88	28.6
	1, 04	4.58	2.58	0.51	2.95	11.7
Період	0.63	1.67	1.38	0.32	2.35	6.4
	0.1	0.44	0.25	0.05	0.6	1.4
Всього	7.8	18.75	18.4	5	10.63	60.5
	2.62	14.77	12.3	2.2	7.5	39.5
	10.42	33.52	30.7	7.2	18.2	100

Таким чином, ми маємо всі підстави стверджувати, що намір письменниці описати атмосферу подій, розкрити внутрішній світ своїх героїв, їхній емоційний стан був формально виражений сукупністю складних речень першої та третьої підгруп (опис будь-кого / будь-чого та опис стану будь-кого – відповідно 30.7 % та 10.42 %). Відзначимо також нерівномірність використання складних речень зазначених підгруп у різних романах авторки.

Таблиця 2

Розподіл констативів романів Дж. Остін за підгрупами (%)

Назва роману	Стан	Ситуація	Опис	Дія/послідовність дій	Всього
Northanger Abbey	2.03	4.27	4.02	0.96	11.28
Pride and Prejudice	2.36	8.23	7.57	1.8	19.96
Sense and Sensibility	0.87	7.38	6.08	1.16	15.49
Mansfield Park	4.13	9.73	9.83	2.55	26.24
Emma	1.06	7.14	5.94	0.77	14.91
Persuasion	2.28	4.2	4.03	1.6	12.12
Всього	12.73	40.95	37.47	8.84	100

Так, наприклад, кількість констативів на позначення стану та опису будь-кого / будь-чого в таких романах як “Pride and Prejudice” та “Mansfield Park” перевищує кількість відповідних речень решти романів (Пор.: Табл. 2).

Зупинимось детальніше на типових особливостях синтаксичних утворень кожної підгрупи. Складні речення, які увійшли до складу першої підгрупи, охоплюють складносурядні, складнопідрядні речення, та складні речення зі змішаним зв’язком (питома вага останніх є найвищою). Виявлено, що тільки третина речень має прямий порядок слів, напр.:

- (1) *Elizabeth was not comfortable; that was impossible; but she was flattered and pleased [24:196].*
- (2) *But the letter, when she was calm enough to read it, brought her little comfort [25:195].*
- (3) *This was placing her in a very uncomfortable situation, and she felt great compassion for Captain Tilney, without being able to hope for his good will [22:139].*

У решті конструкцій спостерігається явище інверсії, переважно часткової. Найпоширенішими є випадки використання речень з адвербіалами в медіальній позиції (англ. **sentence medial adverbs**), вживання частини речення в ініціальній позиції (англ. **fronting**), інверсія підмет – допоміжне дієслово (англ. **SAI**), вживання адвербіалів на початку речення (англ. **ASV**) та топікалізації (англ. **topicalization**):

- (4) *He was not calm; his spirits were **evidently** fluttered; there was restlessness about him [20:238].*
- (5) *In seasons of **cheerfulness**, no temper could be more cheerful than hers, or possess, in a greater degree, that sanguine expectation of happiness which is happiness itself [25:6].*
- (6) *Mrs Bennet was in fact too much overpowered to say a great deal while Sir William remained; but no sooner **had he** left them than her feelings found a rapid vent [24:102].*
- (7) *While you were at all in suspense I kept my feelings to myself, but **now** that you are so completely decided I have no hesitation in approving [20:42].*
- (8) *With **amazement** did she first understand that he believed any apology was she persuaded, that he could have no explanation to give, which a just sense of shame would not conceal [24:261].*

Складні речення, що являють собою опис будь-кого / будь-чого, на нашу думку, за характером є дуже близькими до попередньо згаданих, але майже втричі чисельніші за них. Прагматична мета вживання такої кількості речень зазначених конструкцій полягає у створенні певної атмосфери та настрою кожного роману. Цікавим є той факт, що у першому та останньому творах письменниці кількість описових речень майже однакова, та їх питома вага найнижча у порівнянні з іншими (Див. Табл. 2). Щодо формальної маніфестації синтаксичних конструкцій опису зазначимо тільки, що їхній модельний ряд (речення з адвербіалами в медіальній позиції, вживання частини речення в ініціальной позиції, інверсія підмет – допоміжне дієслово, вживання адвербіалів на початку речення та топікалізація) продовжує нова ланка – складні речення з повною інверсією (англ. VS), які найповніше репрезентовані саме у складі цієї підгрупи порівняно з реченнями-описами ситуацій та дій, пор.:

- (9) *Mr Crawford had, as he foretold, been very punctual, and short and pleasant **had been the meal** [21:285].*
- (10) *Now **was the time** when her son-in-law's promise to his father might with particular propriety be fulfilled [25:25].*
- (11) *With abundance of silver paper **was a pretty little Tunbridge-ware box**, which Harriet opened: it was well lined with the softest cotton; but, excepting the cotton Emma saw only a small piece of court plaister [20:255].*

Значне місце в романах посідають також реченнєві конструкції ситуативного змісту. У контексті цієї розвідки “ситуація” розглядається як обстановка, положення, що виникає внаслідок збігу або сукупності якихось умов, обставин [17:653].

Як показав досліджуваний матеріал, ситуація в складних реченнях романів Дж. Остін може бути виражена дwoяко: зміст речення сам по собі є безпосереднім описом ситуації або наявність ситуації зрозуміла з контексту речення, пор.:

- (12) *The Eltons walked together; Mr Knightly took charge of Miss Bates and Jane; and Emma and Harriet belonged to Frank Churchill* [20:277].
- (13) *The collisions were over, the country-dancing beginning, and she saw nothing of the Tilneys* [22:62].
- (14) *They were to meet Mrs. Ferrars; but Elenor could not learn whether her sons were to be at party* [25:224].
- (15) *Mr and Mrs John Knightley were to come down in August, and she was invited to remain till they could bring her back* [20:350].
- (16) *But nothing of that kind occurred, no visitors appeared to delay them, and they all three set off in good time for the Pump Room, where the ordinary course of events and conversation took place* [22:59].
- (17) *Elenor, for her sister's sake, could not press the subject farther, and she hoped it was not required of her for Willoughby's; since, though might lose much, he could gain very little by the encouragement of the real truth* [25:189].

У реченнях (12) – (14) ситуації виражені за допомогою вербальних засобів та не потребують дослідження чи пошуку передумов на відміну від речень (14) – (16). Ми маємо здійснити певні розумові кроки, щоб знайти те, що саме подане в них у прихованій формі. У двох останніх випадках важливу роль відіграє пресупозиція речення, яка в лінгвістичній літературі отримала за словами Н. Ф. Алефіренко “неоднозначне тлумачення” [12:208]. Її трактують як “імпліцитний складник змісту висловлення або тексту, який є істинним і несуперечливим, передує їхньому вербальному плану та сприяє їх успішному сприйняттю та розумінню” [18:419], “обов’язковий фон загальних знань, що слугує передумовою та умовою вірного розуміння висловлення як істинного або хибного” [12:208], “компонент смислу речення, що має бути істинним для того,

щоб речення не сприймалося як семантично аномальне або недоречне в даному контексті” [19:396]. Розглядаючи пресупозицію у тісному зв’язку з тема-рематичним поділом речення можливе розуміння її як елементу смислу ширшого за тему, що включає в себе не тільки синтаксичні, а й прагматичні компоненти, які функціонують в якості теми [13:142]. В. І. Карасик вважає, що пресупозиції включають знання про світ, обставини ситуації та мову [14]. Обставини ситуації є саме тим складником, який іноді має імпліцитний характер.

Релевантним нашій концепції виявляється визначення Г. Г. Почепцова, який репрезентував це лінгвістичне явище у такий спосіб: “Пресупозиція – те, що дано в реченні в неявній формі, судження яке можна з нього вивести” [4:260].

Результати дослідження речень третьої групи з іншого боку, продемонстрували, що ситуація може локалізуватися в часі та просторі доволі статично, напр.:

(18) *By ten o'clock the whole party were assembled at the Park, where they were to breakfast* [25: 60].

(19) *He was so busy in admiring those soft blue eyes, in talking and listening, and forming all these schemes in the in-betweens, that the evening flew away at a very unusual rate; and the supper-table, which always closed such parties, and for which she had been used to sit and watch the due time, was all set out and ready, and moved forwards to the fire, before she was aware* [20: 19].

Інший варіант розгортання ситуації представлений у вигляді ланцюжка подій, які набувають певної динаміки у своєму розвитку, напр.:

(20) *Edmund was at the parsonage every day, to be indulged with his favourite instrument: one morning secured an invitation for the next: for the lady could not be unwilling to have a listener, and everything was soon in a fair train* [21: 65].

Констативи на позначення опису ситуації структурно являють собою переважно речення зі зворотнім порядком слів (близько 56 %). Отже, модельний ряд інверсованих складних речень представленої підгрупи має такий вигляд: речення з адвербіалами в медіальній позиції, вживання частини речення в інціальній позиції, вживання адвербіалів на початку речення, топікалізація, інверсія підмет – допоміжне дієслово (порядок слідування моделей відповідає їхній питомій вазі), напр.:

- (21) *The subject had been **already** handled in the drawing-room; it was revived in the dining parlour [21:52].*
- (22) *It had not been necessary, and the **few occasions of its being possible for her to go to the Hall** she had contrived and escape from [23:120].*
- (23) *We **soon** found out that our tastes were exactly alike in preferring the country to every other place; **really** our opinions were so exactly the same, it was quite ridiculous! [22:58]*
- (24) ***Of Mr Darcy** it was now a matter of anxiety to think well; and as far as their acquaintance reached, there was no fault to find [24:202].*
- (25) ***Had the same behaviour** continued, Miss Smith might have been led into misconception of your views; not being aware, probably, any more than myself, of the very great inequality which you are sensible of [20:102].*

Поодинокими є випадки повної інверсії, але вони не регулярно виражені у порівнянні з іншими моделями:

- (26) *Mr Woodhouse considered eight persons at dinner together as the utmost his nerves could bear – and here **would be a ninth** – and Emma apprehended that it would be a ninth very much out of humour at not being able to come even to Hartfield for forty eight hours without falling in with a dinner-party [20: 220].*

Остання з визначених нами підгруп констативів – складні речення описового характеру на позначення дії / послідовності дій. Як свідчить наведена вище інформація (Див.: Табл. 2), чисельно такі речення посідають останню позицію, що є, як ми вважаємо, прямою вказівкою на жанр творів. Отримана нами інформація стала непрямим підтвердженням висновків, зроблених дослідником творчості Дж. Остін Т. Танером, за яким “її мова відмічена мінімумом фізичної дії” (Переклад наш – П. М.) [15:36]. Відсутність дій – це відсутність динаміки у розгортанні подій, отже, це риси, притаманні роману жіночому, роману сентиментальному, хоча, деякі літературознавці вказують на глибоко соціальний характер прози Дж. Остін. Ми не заперечуємо та не відкидаємо цю точку зору, але ж розглядаємо її твори з суто лінгвістичного боку, а дібраний нами ілюстративний матеріал вказує саме на наближеність романів до так званих *romance*.

Структурні риси складних речень на позначення дії / опису дій виглядають так: питома вага інверсованих речень у 2.3 рази більша за цей показник речень з прямим порядком слів; представлений повний

спектр моделей інверсованих речень (речення з адвербіалами в медіальній позиції, вживання частини речення в інціальній позиції, вживання адвербіалів на початку речення, топікалізація, інверсія підмет – допоміжне дієслово), але помітною є нерегулярність прояву деяких з них у складних реченнях різних типів, як то поодинокі випадки явища топікалізації та повної інверсії серед складносурядних речень або відсутність речень з повною інверсією серед складних речень зі змішаним зв'язком. Однак, вживання адвербіалів та частини речення в ініціальній позиції є досить типовим поряд із вживанням адвербіалів у медіальній позиції, які найчисельніші серед констативів цієї групи, напр.:

(27) *Anne listened but without quite understanding it [23:137].*

(28) *With more than equal civility the offer was declined; she did not wish to dance [21:122].*

(29) *In he walked, the first and the handsomest; and after paying his compliments en passant to Miss Bates and her niece, made his side of the circle, where sat Miss Woodhouse; and till he could find a seat by her, would not sit at all [20:166].*

Здійснене дослідження прагматичних особливостей корпусу складних речень романів Дж. Остін надає підстави для констатації таких встановлених закономірностей: по-перше, превалювання складних речень, що є за своєю природою констативами, по-друге, групування таких синтаксичних одиниць за певними ознаками (стан, опис, ситуація, дія), по-третє, відповідність структурних моделей складних речень прагматичній інтенції письменниці, а саме визначна роль явища інверсії у створенні картин та образів романів. Слушною у цьому плані є думка А. В. Алфьорова про створення комунікативної релевантності висловлення за допомогою поєднання лінгвістичного і прагматичного, структурного і функціонального аспектів мовленнєвого контакту [16:186]. Всі виявлені закономірності логічно і послідовно доводять правомірність думки про відповідність синтаксичного оформлення речення жанру літературного твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [підручник] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с. 2. Плоткіна М. Г. Особливості використання синтаксичних одиниць в романі Джейн Остін “Гордість та упередження” / М. Г. Плоткіна // Матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. [“Мова. Культура. Комунікація”], (Чернігів, 16 травня 2008 р.). – Чернігів : Віт-Сервіс. – 2008. – С. 74–75.

3. *Плоткіна М. Г.* Структурні особливості складних речень у романах Дж. Остін // Наук. вісник Чернівецьк. ун-ту : зб. наук. праць. – Вип. 441–443 : Германська філологія. – Чернівці : ЧНУ, 2009. – С. 166–171. 4. *Иванова И. П.* Теоретическая грамматика английского языка / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов. – М. : Высшая школа, 1985. – 335 с. 5. *Бацевич Ф.* Термінологія комунікативної лінгвістики : аспекти дискурсивного підходу // Вісник Нац. ун-ту “Львівський політехнічний”. – 2002. – № 453. – С. 30–34. 6. *Приходько А. М.* Складносурядне речення в сучасній німецькій мові : [монографія] / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 292 с. 7. *Кравец А. М.* Деятельностная парадигма смысла // Вестник ВГУ. – Серия “Гуманитарные науки”. – 2003. – № 1. – С. 160–188. 8. *Кравец А. М.* Три парадигмы смысла // Вестник Московск. ун-та. – Серия 7 : “Философия”. – 2004. – № 6. – С. 75–93. 9. *Гладуш Н. Ф.* Прагматичні аспекти висловлення і дискурсу : [навч. посібник] / Надія Федорівна Гладуш. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2005. – 200 с. 10. *Чарквіани Лали.* Лингвосомиотическая природа призыва : дис. на соискание науч. степени д-ра филол. наук [Електронний ресурс] / Лали Чарквіани. – Батуми, 2008. – 160 с. – Системні вимоги : Pentium ; 32 Mb RAM; Windows 95, 98, 200, XP ; MS WORD 97–2000. – Режим доступу : [disertacia_lali_charkviani.pdf](#). 11. *Burrows J.* Style/ The Cambridge Companion to Jane Austen/ Ed. by E. Copeland and J. McMaster. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2001. – P. 170–188. 12. *Алефиренко А. Ф.* Современные проблемы науки о языке : [учеб. пособие] / Николай Федорович Алефиренко. – М. : Флинта : Наука, 2005. – 416 с. 13. *Диденко А. С.* Синтактика, семантика и прагматика каузальных, инкаузальных, пропорциональных и компаративных структур (опыт пресуппозиций, позиций, постсуппозиций) : [монографія] / А. С. Диденко. – Краснодар, 2007. – 447 с. 14. *Карасик В. И.* Язык социального статуса [Електронний ресурс]. – М. : Ин-т языкознания РАН ; Волгоградск. гос. пед. ин-т, 1992. – 330 с. – Системні вимоги : Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 200, XP; MS WORD 97–2000. – Режим доступу : [philologos.narod.ru/.../status12.htm](#) . 15. *Tanner T.* Jane Austen / T. Tanner. – London : McMillan Education, 1987. – IX. – 291 p. 16. *Алферов А. В.* О предмете сопоставительной грамматики // Вестник Пятигорск. гос. лингв. ун-та. – 2004. – № 2–3. – С. 185–187.

ДОВІДНИКИ

17. *Лингвистический* энциклопедический словарь/ под ред. В. Н. Ярцевой – М. : Большая энциклопедия, 2002. – 709 с. 18. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика : [термінологічна енциклопедія] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля–К, 2006. – 716 с. 19. *Сучасний тлумачний* словник української мови : 50 000 слів/ за заг. ред. В. В. Дубічинського. – Харків : ВД “Школа”, 2006. – 832 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

20. *Austen J.* Emma / Jane Austen. – London : Penguin Books, 1994. – 367 p. 21. *Austen J.* Mansfield Park / Jane Austen. – London : Penguin Books, 1994. – 479 p. 22. *Austen J.* Northanger Abbey / Jane Austen. – London : Penguin Books, 1994. – 236 p. 23. *Austen J.* Persuasion / Jane Austen. – London : Penguin Books, 1994. – 254 p. 24. *Austen J.* Pride and Prejudice. – London : Penguin Books, 1994. – 299 p. 25. *Austen J.* Sense and Sensibility. – London : Penguin Books, 1994. – 374 p.